

Онищук В. І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- ВИКОНАВСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті вказується на те, що формування основ педагогічних умінь та навичок у мистецькому закладі тісно пов'язано із вивченням фахових дисциплін, педагогіки та педагогічної практики. Для цього використовується цілий комплекс різних методів навчання, від змісту навчального матеріалу яких залежить його ефективність, ураховуються індивідуальні особливості студентів, взаємозв'язок теоретичних та практичних занять, правильне поєднання яких приносить високий результат для професійного розвитку студента, майбутнього викладача фахових дисциплін.

Forming of basis of pedagogical abilities and skills in the university of arts is closely linked with the study of pedagogics, special disciplines and pedagogical practice. For this purpose different methods of teaching are used which are related to the contents of educational material. Its efficiency depends on personal peculiarities of students, interaction of theoretical and practical classes, correct combination of which brings a high result for professional development of student, future teacher of special disciplines.

Перебудова освіти в Україні є найважливішим завданням усіх навчальних закладів, які покликані формувати професійні якості громадянина, реалізовувати його потенціал у навчальному процесі.

Система підготовки фахівців у галузі інструментальної музики склалась давно і є організованою в структурі освіти. Вона готує студентів до виконавської та педагогічної діяльності як з окремими виконавцями, так і з творчими колекти-

вами. Зокрема в Інституті мистецтв підготовка виконавців – інструменталістів поставлена на належний рівень, але недостатньо враховується таке важливе питання, як формування у них педагогічних умінь та навичок у навчальному процесі.

Ця актуальна проблема у ВНЗ існувала завжди через те, що приступивши до педагогічної роботи, випускники стикаються із труднощами щодо педагогічної підготовки молодих виконавців на різних інструментах.

Отже, під час навчання студенти повинні формувати педагогічні уміння та навички. Для цього потрібно “створити такі умови, щоб весь комплекс дисциплін навчального плану був спрямований на профіль навчального закладу в цілому і конкретно на кожну спеціальність” [12; 4].

Саме поняття “умови” дослідники трактують по-різному. Так, С.М. Борунова вважає, що “... умови – це правило, яке забезпечує нормальну роботу чогось”. А М.Т. Фролов характеризує умови як середовище, в якому те чи інше явище або процес існують та розвиваються.

Предметом наукової статті є процес формування педагогічних умінь і навичок у студентів-інструменталістів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати педагогічні умови та навчальний процес в Інституті мистецтв, спрямований на формування умінь і навичок професійної діяльності студентів.

Завдання праці:

- проаналізувати дослідженість проблеми в науковій літературі і практиці;
- розкрити методи, що сприяють удосконаленню педагогічних умінь і навичок у процесі навчального періоду;
- довести доцільність запропонованих умов підготовки студентів в Інституті мистецтв.

Мистецький заклад своїх студентів спрямовує на удосконалення високопрофесійної виконавської майстерності, проте недостатньо приділяється увага формуванню педагогічних навичок. Через те ми стикаємось із “слабкою підготовкою випускників до вирішення різноманітних завдань і проблем, з якими вони зустрічаються у педагогічній діяльності” [5; 3].

Даючи студентам обширні знання в галузі виконавства, розвиваючи їх музично та інтелектуально, навчаючи їх

сприймати музику, аналізувати її, грати в різних стилях, використовувати в навчальному процесі різні "школи", методики, викладачі цим ще не формують у них педагогічні уміння та навички, не вчать їх засобам передачі знань. Хоч, звичайно, чим вищі знання сьогоденного випускника в галузі фахових дисциплін, педагогіки, психології, етики, естетики, педагогічної практики, тим більше у нього шансів стати професійним педагогом.

Готуючи студентів до педагогічної роботи, викладачі повинні звертати особливу увагу на зв'язок професійно-педагогічної та психолого-педагогічної підготовки.

Е.Н. Федорович про такий взаємозв'язок пише так: "Така організація навчання, при якій спеціальну підготовку розглядають ізольовано від психолого-педагогічної, завдає шкоди розвитку не тільки загальнопедагогічним, а й вузькопрофесійним умінням і навичкам студентів" [11; 36-39]. Знання студентами психології людини в майбутній роботі допоможе на професійній основі підходити до підготовки своїх учнів, давати їм професійні знання, входити в їхню довіру, завойовувати у них авторитет.

Свого часу В.А. Сухомлинський писав: "...педагогічний ефект будь-якого виховного явища тим вищий, чим менше дитина відчуває в ньому задум педагога... знайти шлях до серця дитини, підійти до нього так, щоб будь-яка справа, у яку вона втягується, ставала для неї потребою, пристрастю, а вихователь – її товаришем, другом, однодумцем" [9; 32]. Цей вислів повністю стосується і студентів Інституту мистецтв.

На сьогодні, окрім педагогічної психології, набуває важливого значення психологія мистецтва, яка викладається в Інституті мистецтв. Вона є потрібною для майбутніх спеціалістів тому, що допомагає глибоко розібратися і проаналізувати сутність мистецьких процесів, які відбуваються в людині, яка готується до педагогічної діяльності.

Загальні основи галузевих наук сприяють необхідному інтелектуальному саморозвитку індивідуальності, що конче потрібно сучасному педагогові. Правда, тут є певні недоліки, які полягають у тому, що читається курс для всіх спеціальностей (духових, народних інструментів і т ін.) однаково, не враховуючи специфіки виконавства на тих чи інших ін-

струментах.

За навчальні роки студенти повинні оволодіти і педагогічним мисленням, своєрідним баченням довколишнього світу, аналізувати його, набувати професійні знання та навички, які будуть інтегровані для своїх учнів, приймати науково обґрунтовані рішення у процесі педагогічної діяльності, спираючись на критерії, методи діяльності, принципи дидактики.

“Центральною ланкою підготовки вчителя повинна бути не проста передача інформації, а формування у майбутнього вчителя здібностей творчо приймати рішення, оптимальні для конкретних умов його практичної діяльності” [3; 29].

Початківець – музикант, навчаючись ще у ДМШ, не думає про те, що він у майбутньому може стати викладачем. Його завдання полягає у першу чергу навчитися добре грати на інструменті. Але декотрі вчорашні діти, випускники музичної школи, вступають сьогодні до мистецького закладу, навчаються у ньому, набувають музично-педагогічного досвіду і через декілька років багато з них стане педагогами, а педагогічна робота буде для них професійною діяльністю на все життя. Саме тому й важливо не упустити в Інституті мистецтв формування педагогічних умінь та навичок.

Важливим завданням для студента є нагромадження багажу знань зі спеціальних та гуманітарних дисциплін, щоб згодом лише самовдосконалюватися. Тут неабияке значення має викладач, який за мінімальний час роботи завдяки своєму багаторічному досвіду може вплинути на досягнення високого результату. М. Грищенко вважає, що “Всі види навчального процесу у ВНЗ повинні будуватися так, щоб у кожному з них відчувалася керівна роль викладача, і водночас – щоб спонукати, заохотити студента до самостійної творчої праці” [2; 12].

Завжди існувала думка, що викладач – це інформатор, заведве не єдине, основне джерело, який передає свої знання студентам. В основному це так. Педагог може мати високий рівень викладання своєї дисципліни, але він не може бути єдиним джерелом знань через те, що існує багато джерел, до яких той самий викладач повинен приводити студента та звертатися сам (це бібліотеки, концертні зали, конференції, відео-, аудіоінформатори і т. ін.).

Головна функція викладача – це керівництво пізнавальною діяльністю студента, доведення справи до кінця за найменших затрат сил та людської енергії з обох сторін.

Немаловажним питанням при формуванні педагогічних навичок у студента є його здібності до педагогічної діяльності.

А. Лагутін вважає, що "Педагогічні здібності формуються і проявляються лише в процесі педагогічної праці і відображають його структуру. Глибина і різнобічність знань зі свого предмета не завжди збігаються з продуктивністю педагогічної діяльності, що засвідчує про спеціальний характер педагогічних здібностей. І в той же час їх формування протікає успішніше за наявності загальних здібностей і сприятливому сполученню психічних властивостей людини, оскільки творчий, індивідуальний і комунікативний характер педагогічної праці синтезує в собі численні і різносторонні фактори. Можна вивести таку залежність: чим цікавіша людина як особистість, тим більше у неї даних для педагогіки, у тому числі й музичної; чим здібніший педагог як музикант, тим кращих результатів доб'ється він як викладач музики" [2; 170].

"Спеціальна підготовка до педагогічної роботи, в ході якої починають формуватися і відповідні здібності, включає як морально-психологічний, так і чисто навчальний аспект, зважаючи на те, що готовність до вчительської праці припускає і наявність певних індивідуально-психологічних якостей особистості, і володіння системою знань і умінь, необхідних для такої роботи" [2; 171].

Сучасна педагогіка приділяє особливу увагу здібностям, від них залежить швидкісне та якісне оволодіння професійними знаннями.

С.Л. Рубінштейн головним показником здібностей вважає легкість засвоєння нової діяльності. Він підкреслює, що здібність людини – це передусім – здатність до праці й навчання і у процесі здібності розвиваються.

Учені В.В. Богословський, О.Г. Ковальов, А.В. Петровський виділяють загальні та спеціальні здібності. За їхнім трактуванням, загальні здібності відповідають вимогам не одних, а багатьох видів діяльності, а спеціальні більш вузькому колу конкретної предметної діяльності (музичної).

Видатний психолог Б.М. Теплов виділяє три ознаки здібностей: "Під здібностями розуміються індивідуально-психо-

логічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої...

Здібностями називають не будь-які взагалі індивідуальні особливості, а лише такі, які мають стосунок до успішності виконання будь-якої діяльності або багатьох діяльностей. Такі властивості, як запальність, в'ялість, повільність, які безсумнівно є індивідуальними особливостями людей, зазвичай не називаються здібностями, тому що не розглядаються як умови успішності виконання будь-яких діяльностей.

Поняття здібності не вводиться до тих знань, навичок і умінь, які вже вироблені у певної людини” [10; 16].

Деякі науковці вважають, що здібності є вродженими, але Б.М. Теплов стверджує, що: “Здібності ми визначили як індивідуально-психологічні особливості людини, а ці останні по суті справи не можуть бути вродженими. Вродженими можуть бути лиш анатомо-фізіологічні особливості, тобто задатки, які лежать в основі розвитку здібностей, самі ж здібності завжди є результатом розвитку” [10; 17].

С.Л. Рубінштейн розглядає “обдарованість як якісно своєрідне сполучення здібностей, від якого залежить можливість досягнення великого або меншого успіху у виконанні тої чи іншої діяльності” [7; 479-480].

Отже, різні вчені по-різному бачать систему обдарованості, здібності людини. Музично обдарована особистість є запорукою успіху в галузі мистецтва, але сюди потрібно додати ще наполегливу щоденну працю.

Навчальний план Інституту мистецтв спрямований на засвоєння студентами теоретичних знань та практичних навичок за рахунок таких дисциплін, як педагогіка, психологія та фахових. Але вивчивши цей матеріал, студент не може піднятися на той рівень, який потрібний для висококваліфікованого педагога. І тут важливу роль на четвертому курсі відіграє педагогічна практика, яка є однією зі складових навчального процесу та вносить корективи, озброює студентів педагогічним досвідом, перевіряє та вдосконалює теоретичні знання, готує їх до реальних умов праці із фаху.

Студенти під час педагогічної практики працюють з конкретними дітьми, готуючи з ними концертний репертуар, складають в них свої знання, уміння, застосовують на них методику провідних науковців, бачать свої плоди педагогічної діяльності, і тільки тоді вони починають розуміти, що таке педагогічна робота, ставляться до своєї справи профе-

сійно, серйозно.

Педагогічна практика дає студентіві нові навички через практичні заняття. Тут велике поле діяльності для застосування своїх методик, експериментів, проблемних ситуацій і т. ін.

Перед педагогічною практикою стоять завдання:

1. Закріпити знання із фахових дисциплін, педагогіки, психології.

2. Навчити студентів проводити індивідуальні заняття з учнями та знаходити шляхи творчого розв'язання завдань.

3. Виховати у студентів інтерес до педагогічної діяльності.

4. Перед тим, як відправити студентів на практику, потрібно ознайомити їх із відповідними документами, розробити систему індивідуальних занять.

5. Певний план проведення уроку пропонує О. Рудницька: "Уточнити вихідний рівень художньої підготовки учня та спланувати програму проведення подальших занять..."

6. Розробити педагогічні ситуації взаємодії з учнем, спрямовані на розвиток його особистісних та професійних якостей.

7. Створити атмосферу, сприятливу для стимулювання позитивних емоцій...

8. Спонукаючи прояви творчої самостійності учня та його прагнення обґрунтувати результати власних мистецьких пошуків" [8; 129-130].

На формування педагогічних умінь та навичок важливе місце займає метод спостереження. Відвідування занять ДМШ розвивають у студентів педагогічне спостереження. "Якщо у процесі спостереження студенти осмислюють дії інших, то при виконанні практичних завдань вони проектують свої дії на основі педагогічної теорії, вчатьса самостійно вирішувати навчально-виховні завдання, здійснювати пошук раціональних шляхів практичного рішення педагогічних завдань" [1; 143].

Таким чином, формування основ педагогічних умінь та навичок у мистецькому закладі тісно пов'язано із вивченням фахових дисциплін, педагогіки та педагогічної практики. Для цього використовується цілий комплекс різних методів навчання, від змісту навчального матеріалу яких залежить його ефективність, ураховуються індивідуальні особливості студентів, взаємозв'язок теоретичних та практичних занять,

правильне поєднання яких приносить високий результат для професійного розвитку студента, майбутнього викладача фахових дисциплін.

Високе покликання учителя, його відповідальність перед суспільством за підготовку висококваліфікованих кадрів зобов'язують студентів, майбутніх педагогів постійно вдосконалювати свій професійний рівень, педагогічну майстерність, знаходити нові методи та засоби для поліпшення своєї практичної діяльності. Студенти різного рівня музичної підготовки, оволодівши педагогічними вміннями та навичками, зможуть застосовувати їх у практичній діяльності.

Література

1. Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: Учеб. пособие для студентов пед. институтов, слушателей Института повышения квалификации преподавателей пед. дисциплин университетов.* – М.: Просвещение, 1984. – 208 с.
2. Грищенко М.М. *Дидактичні поради молодому викладачеві.* К.: Вища школа, 1973. – 68 с.
3. Кулюткин Ю.Н. *Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя / Вопросы психологии.* – № 2. – 1986.
4. Марінін І.Г. *Формування готовності майбутнього вчителя музики до керівництва шкільним народно-інструментальним колективом: Автореф... канд. Пед наук.* – К., 1995. – 24 с.
5. *Некоторые проблемы совершенствования музыкального образования (по материалам конференции в Новосибирске), апрель 1981.* – М.: Информкультура.
6. *Орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы.* – М., 1985. – 703 с.
7. Рубинштейн С.Л. *Основы общей психологии.* – М.: 1940.
8. Рудницька О. *Педагогіка загальна та мистецька.* – Навч. пос. – К., 2002-270 с.
9. Сухомлинский В.А. *О воспитании.* – М., 1973.
10. Теплов Б.М. *Избранные труды: в двух томах.* – Том 1. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.
11. Федорович Е.Н. *Совершенствования подготовки учителя музыки на музыкально-педагогическом факультете.* – Сб.науч. трудов. – Свердловск. – 1991.
12. *Школа-училище-вуз. Проблемы и перспективы. Издательство дальневосточного университета. Владивосток, 1988.* – 232 с.